

Nr 158.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till anordnande vid kommunikationsverken av arbeten för bekämpande av arbetslösheten; given Stockholms slott den 4 mars 1921.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Walter Murray.

Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 mars 1921.

Närvarande:

Statsministern von SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, BERGQVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON.

Efter gemensam beredning med cheferna för socialdepartementet och jordbruksdepartementet anförde chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Murray:

Den under de senaste månaderna allt mera tilltagande arbetslösheten inom snart sagt alla verksamhetsområden här i landet bör otvivelaktigt för statens del mana till att vid avskedandet av vid allmänna

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 135 häft. (Nr 158.) 1

arbeten sysselsatt personal iakttaga större varsamhet än som under goda konjunkturen är nödvändigt. De, som avskedats, hava ej samma tillfällen som eljest att skaffa sig annan sysselsättning; deras lösgörande åstadkommer dessutom, att de redan så bekymmersamma förhållandena på arbetsmarknaden i motsvarande mån förvärras. Vid mina överläggningar med cheferna för de under kommunikationsdepartementet lydande affärsdrivande verken hava dessa synpunkter varit föremål för noggrant beaktande. Att de anställda själva känna läget synnerligen allvarligt, framgår med tydlighet av de framställningar i ämnet, som kommit mig till handa.

Bland dessa framställningar tillåter jag mig erinra om den, vilken i början av innevarande år ingavs av den socialdemokratiska riksdagsgruppen. I denna anföres bland annat, att det under den svåra industriella kris med åtföljande omfattande arbetslöshet, som nu rådde, vore statens oavvisliga plikt att vid sina arbeten bereda så många medborgare som möjligt sysselsättning. I sådant hänseende borde statsarbeten, för vilka medel funnes tillgängliga men som ännu icke påbörjats, omedelbart igångsättas. För att, i den mån det över huvud vore möjligt, undvika uppsägning av redan anställda, borde ett intimt samarbete åvägbringas mellan de olika verkens chefer och arbetsledare i syfte att bereda arbete vid annat verk eller arbetsplats åt de arbetare, som icke kunde beredas sysselsättning i sin nuvarande befattning. I de fall arbete genom dessa åtgärder icke kunde beredas alla vid ett verk eller en arbetsplats anställda, borde i stället för uppsägning arbetstiden förkortas.

Vid anmälan den 28 januari 1921 av berörda framställning anbefallde Kungl. Maj:t statens arbetslöshetskommission att tillse, i vad mån de sålunda uttalade önskemålen kunde tillgodoses, samt därvid träda i nära förbindelse med järnvägsstyrelsen, telegrafstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen samt lantbruksstyrelsen. Vidare anbefallde Kungl. Maj:t nämnda ämbetsverk att i omfördälda avseende i största möjliga utsträckning samarbeta med statens arbetslöshetskommission ävensom i övrigt taga all den hänsyn till inbörden av nämnda önskemål, som — vad beträffade järnvägsstyrelsen, telegrafstyrelsen, vattenfallsstyrelsen och domänstyrelsen, med beaktande av deras egenskap av affärsdrivande verk — kunde vara möjligt.

I en till chefen för socialdepartementet ställd, till mig överlämnad skrivelse av den 28 februari 1921 har arbetslöshetskommissionen sedermera meddelat, att vid de konferenser, som på grund av Kungl. Maj:ts nyssnämnda beslut ägt rum mellan arbetslöshetskommissionens ordförande och cheferna för statens affärsdrivande verk, konstaterats, att arbeten av

olika slag och i vitt skilda delar av landet, vilka arbeten skulle vara ägnade att såväl förebygga ytterligare avskedanden av statsanställda som bereda möjlighet att intaga ett avsevärt antal arbetslösa från öppna arbetsmarknaden, kunde, under förutsättning av att nödiga medel ställdes till förfogande, inom kort tidsutdräkt igångsättas. Till ledning för lokaliseringen av dessa arbeten kunde arbetslöshetskommissionen meddela uppgift om de orter och trakter inom landet, vilka syntes vara mest i behov av sådant bistånd för där rådande arbetslöshets mildrande. Det torde dock enligt arbetslöshetskommissionens uppfattning böra ankomma på Kungl. Maj:t att på grundval av från vederbörande ämbetsverk meddelade närmare uppgifter bedöma medelsbehovet samt av riksdagen äska behövliga belopp. För egen del ville kommissionen livligt förorda, att sådana statens egna arbeten omedelbart komme i gång i den utsträckning, som det allmänna penningläget i landet och de statsfinansiella möjligheterna medgåve.

De av arbetslöshetskommissionen sålunda framförda synpunkterna hava ytterligare utvecklats av chefen för socialdepartementet i samband med det av honom tidigare denna dag framlagda förslaget angående anslag för bekämpande av arbetslösheten.

Med hänsyn till den statsfinansiella situation, som under de senare åren varit rådande, har det givetvis varit nödvändigt att genom begränsning av anläggningar och arbeten vid de affärsdrivande verken söka i möjligaste mån nedbringa statens lånebehov. På grund av den allt mer framträdande allmänna arbetslösheten måste emellertid dessa sparsamhetssynpunkter nu i viss mån vika för angelägenheten av att bereda ökade arbetstillfällen och för undvikande av att staten genom ett omfattande avskedande av personal ytterligare försämrar läget på arbetsmarknaden. För att sätta statens affärsdrivande verk i tillfälle att i nu angivna syfte ävensom för att i övrigt lätta arbetsmarknaden igångsätta nya arbetsföretag eller bedriva arbeten, vartill medel anvisats, i större omfattning än de beviljade medlen möjliggöra, anser jag mig i likhet med chefen för socialdepartementet böra förorda, att särskilda anslag ställas till Kungl. Maj:ts förfogande. Därvid är emellertid att märka, att de arbeten, som utföras för statens domänverk, i regel bestridas med verkets driftinkomster i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställd plan och att särskilda anslag för dessa arbeten icke pläga uppföras i riksstaten. Det lär därför ej heller nu böra ifrågasättas att för detta verks vidkommande äska medel under utgifter för kapitalökning för sådana arbeten, som påkallas med hänsyn till rådande arbetslöshet. Därest det ur förevarande synpunkt finnes nödvändigt att bedriva verkets arbeten i

större omfattning än som är förenligt med verkets affärsintresse, har man avsett, att det av chefen för socialdepartementet äskade arbetslöshetsanslaget skulle anlitas för täckande av den del av arbetskostnaderna, som icke kan anses ekonomiskt motiverad. De särskilda medel, som i enlighet med vad ovan anförts nu skulle av riksdagen äskas, böra alltså avses för övriga affärsdrivande verk med undantag av postverket, som icke torde vara i stånd att erbjuda några för här ifrågavarande ändamål avsevärda arbeten.

Rörande omfattningen av de arbeten, som för sistnämnda ändamål skulle anordnas, torde följande från vederbörande verk inkomna förslag och uppgifter vara belysande.

Statens
järnvägar.

I en till mig inkommen skrivelse av den 29 januari 1921 har *järnvägsstyrelsen* ifrågasatt och uttalat önskvärdheten av att för motarbetande av rådande arbetslöshet medel under innevarande år snarast möjligt ställdes till styrelsens disposition dels för påbörjande av vissa arbeten, till vilka styrelsen förut begärt medel hos statsmakterna, men till vilka sådana medel ännu ej beviljats, dels för bedrivande av vissa arbetsföretag i raskare tempo än som vore möjligt med nu disponerade anslag. Dessa arbeten, som hava karaktären av vanliga anläggningsarbeten, skulle kräva ett anslagsbelopp under innevarande år, utöver förut anvisade eller av Kungl. Maj:t äskade anslag, av sammanlagt i avrundat tal 3,750,000 kronor. Därest detta belopp ställdes till järnvägsstyrelsens förfogande, beräknas cirka 700 man kunna beredas sysselsättning under tiden april—december detta år.

De av styrelsen i nämnda skrivelse föreslagna arbetena avse huvudsakligen banarbeten, anläggningar vid bangårdar, växel- och signalsäkerhetsanläggningar och äro sådana, där jämförelsevis små materialinköp äro erforderliga och där alltså en i förhållande till kostnaderna jämförelsevis stor arbetsstyrka kan utnyttjas.

Järnvägsstyrelsen har vidare inkommit med uppgift å sådana arbeten vid statens järnvägar, vilka skulle vara lämpliga att igångsätta såsom rena kristidsarbeten och vid vilkas utförande enligt styrelsens mening en medeltimpenning borde tillämpas, som ligger omkring 25 procent under den eljest vid statens järnvägar gällande timpenningen. Utförandet av de senare arbetena i föreslagen omfattning skulle kräva ett anslag av omkring 1,240,000 kronor, och skulle därmed cirka 570 man kunna beredas sysselsättning under tiden april—december innevarande år. Styrelsen har emellertid ansett, att allenast en del av det beräknade kostnadsbeloppet borde belasta anslagen under kapitalökning.

För belysande av personalindragningarna vid statens järnvägars banavdelning under de senare åren har järnvägsstyrelsen lämnat följande uppgift å antalet anställda extra ordinarie, aspiranter samt arbetare av olika kategorier dels i juni, dels i december månad åren 1916—1920 samt i januari månad 1921.

Å r	För drift och underhåll		För förändrings- och nybyggnadsarbeten		A n m.
	juni	december	juni	december	
1916	3 331	2 455	1 185	1 542	
1917	3 099	2 563	1 442	1 436	
1918	5 228	3 658	2 344	2 025	
1919	4 672	2 078	1 974	1 186	
1920	3 373	1 722	1 702	1 050	
1921		¹⁾ 1 378		¹⁾ 974	¹⁾ Avser januari månad.

Från *telegrafstyrelsen* har jag i föreliggande fråga erhållit följande uppgifter:

Under hösten 1920 och vintern 1921 hava till följd av arbetsbrist vid verkets linjearbeten avskedats 461 arbetare, fördelade på de olika linjedistrikten enligt nedanstående tabell:

Telegraf-
verket.

I linjedistriktet	70
II » 	98
III » 	40
IV » 	—
V » 	52
VI » 	201
Summa 461	

Det är emellertid att märka, att en del linjearbetare alltid till följd av arbetsbrist avskedas på höstarna, enär telegrafverkets linjearbeten delvis äro säsongarbeten. Avskedandena hava dock under hösten 1920 varit av något större omfattning än förut, mest beroende på att arbetsstyrkan under sommaren 1920 uppkades mera än fallet varit föregående år, till följd av att jämförelsevis stora anslag för nybyggnader erhållits för år 1920. De arbetare, som avskedats, hava till allra största delen varit tillfälligt anställda, som icke varit knutna vid verket med fastare band.

Mesta avskedandena hava, som av ovanstående framställning synes, gjorts å VI linjedistriktet, där linjearbeten på grund av klimatiska förhållanden icke med fördel kunna i större omfattning bedrivas vintertid. Telegrafstyrelsen har emellertid för avsikt att till sommaren på nytt upöka arbetsstyrkan inom detta distrikt.

Till följd av brist på erforderliga medel måste emellertid ytterligare avskedanden äga rum vid linjedistrikten.

Dessa avskedanden beräknas fördela sig på de olika distrikten sålunda:

I	linjedistriktet	50
II	»	100
III	»	40
IV	»	100
V	»	40
VI	»	—
		<hr/> Summa 330

eller i runt tal omkring 300 man. Dessa arbetare äro till allra största delen fast anställda arbetare, vilka förvärvat yrkeskunnighet inom facket, varför styrelsen finner det särskilt beklagligt, om de skulle behöva lämna verket. För att bereda dem sysselsättning har det varit styrelsens avsikt att, om erforderliga medel kunde erhållas, redan innevarande år utföra vissa önskvärda underhållsarbeten, vilka i annat fall måste utföras under nästa eller de närmaste åren. Härför erforderliga medel skulle uppgå till 2,500,000 kronor, därav omkring 1,000,000 kronor beräknas utgöra avlöningar. Resterande 1,500,000 kronor utgöra kostnad för material, huvudsakligen stolpar och kablar, frakter m. m., vilka äro erforderliga för dessa arbeten. Då emellertid nu berörda arbeten avse anläggningarnas underhåll, skulle de erforderliga medlen icke utgå av anslag för kapitalökning. En del av dessa utgifter skulle alltså komma att i framtiden åstadkomma ett bättre driftsresultat.

Vid telegrafverkets verkstad i Nynäshamn utgjorde arbetsstyrkan vid slutet av år 1920 omkring 800 man.

Till följd av minskad abonnenttillströmning med därav följande minskat behov av växelbord och apparater kan verkstaden icke nu sysselsätta denna arbetsstyrka. Redan i februari hava därför 114 arbetare avskedats, samtidigt med att arbetstiden inskränktes till 5 dagar i veckan, och ytterligare omkring 90 arbetare komma att avskedas i mars.

Återstående 600 man, nästan uteslutande specialutbildade arbetare med flera års anställning vid verkstaden, kunna emellertid trots den minskade arbetstiden icke sysselsättas, så framt verkstaden endast skall tillverka årets behov av apparater, växelbord m. m.

För att icke behöva avskeda dessa arbetare eller allt för starkt knappa in på arbetstiden, vore det därför nödvändigt att redan i år tillverka apparater och växelbord, som först ett kommande år skulle bli erforderliga för rikstelefonnätets utveckling. Härför erfordras emellertid ytterligare anslag, vilka lämpligen skulle kunna tagas såsom lånemedel för fortsatt utveckling av statens telefon- och telegrafväsende. För att undvika ytterligare avskedanden beräknas ett anslag av 3,300,000 kronor bli behöfligt, om arbetstiden är 5 dagar i veckan, och 2,300,000 kronor, om arbetstiden nedsättes till 4 dagar i veckan. Av dessa belopp skulle omkring 1,000,000 resp. 700,000 kronor belöpa å avlöningar. Från telegrafstyrelsens sida har starkt framhållits vikten av att ytterligare anslag kan erhållas för ifrågavarande ändamål. Verkstaden låge i Nynäshamn, där några andra arbetstillfällen icke kunde erhållas. De arbetare, det gällde, vore själva stammen bland verkstadsarbetarna, och det vore för verkstaden en oersättlig förlust, om dessa skulle vara tvungna att söka sig arbete på annan ort. Att sedermera få dem åter bleve antagligen ogörligt, varjämte även bostadsfrågan bleve

synnerligen komplicerad, när verkstaden en gång behövde på nytt öka sin arbetsstyrka.

Vid de anläggningsarbeten, som bedrivs av *vattenfallsstyrelsen*, var under sommaren 1920 sysselsatt en arbetsstyrka av omkring 1,700 man. På grund av nödtvungna minskningar genom otillräckliga anslag och samtidigt ökade arbetskostnader måste i slutet av år 1920 och i början av innevarande år väsentliga minskningar ske beträffande såväl arbetare som övriga anställda. Minskningen fördelar sig på ungefär följande sätt:

Statens
vattenfalla-
verk.

vid Luleälvens kraftverksbyggnader	300 man
» Motala kraftverksbyggnad	140 »
» övriga arbetsföretag	60 »

Summa 500 man

Vattenfallsstyrelsen beräknar, att, därest ett belopp av omkring 2,620,000 kronor utöver förut tillgängliga medel ställes till styrelsens förfogande, arbete vid verkets arbetsplatser skall under återstående delen av året kunna beredas för dels ovan angivna antal (500) arbetare, dels därutöver 250 man. För att sysselsätta endast de uppsagda arbetarna under återstående delen av året beräknas ett tilläggsanslag av omkring 1,800,000 kronor. Av de sålunda beräknade tilläggsanslagen böra emellertid enligt vattenfallsstyrelsens mening allenast cirka 1,590,000 respektive 1,150,000 kronor påföras vattenfallsverket.

Från *postverkets* sida har förslag om särskilda anslag för beredande av nödhjälpsarbeten för verkets vidkommande ej framlagts. Postverket.

Innebörden av de utav järnvägsstyrelsen, telegrafstyrelsen och vattenfallsstyrelsen framlagda förslagen i fråga om anslag för beredande av nödhjälpsarbeten framgår av följande sammanställning, däri kostnads-siffrorna upptagits till avrundade belopp:

	Begärda anslag		Antal sysselsatta arbetare.
	under utgifter för kapitalökning.	av andra medel.	
Järnvägsstyrelsen	4,320,000	670,000	cirka 1,270
Telegrafstyrelsen	3,300,000	2,500,000	» 900 ¹⁾
Vattenfallsstyrelsen	1,590,000	1,030,000	» 750
Summa	9,210,000	4,200,000	cirka 2,920

Att för närvarande framlägga någon närmare plan för de arbeten, som för bekämpande av arbetslösheten böra komma till utförande vid de

¹⁾ Härav 600 vid verkstaden.

ifrågavarande verken, torde knappast vara möjligt. I detta hänseende måste givetvis den vidare utvecklingen av förhållandena på arbetsmarknaden vara avgörande. De särskilda av de tre verken framlagda uppskattningarna måste anses som förslag, från vilka man för tillfället kan utgå. Det synes därför nödvändigt, att Kungl. Maj:t lämnas frihet att med ledning av hemställanden från arbetslöshetskommissionen samt vederbörande verk bevilja medel till arbeten å sådana orter och trakter inom landet, där åtgärder för arbetslöshetens mildrande kunna vara mest av behovet påkallade. Därvid torde såväl nya företag som ock arbeten, vartill medel redan anvisats av riksdagen, böra kunna komma i fråga. Givetvis bör emellertid framdeles en närmare redogörelse för medlens användning lämnas riksdagen.

Då av det anförda framgår, att någon fördelning mellan vederbörande affärsdrivande verk av de för ifrågavarande ändamål erforderliga medlen ej nu kan ske, torde för ändamålet böra anvisas ett gemensamt anslag under utgifter för kapitalökning.

I den mån medel från *det nu ifrågasatta anslaget* tilldelas vederbörande verk, kommer det i affärsföretaget nedlagda kapitalet, som skall förräntas, att i motsvarande grad ökas. Emellertid är det uppenbart, att här avsedda arbetens igångsättande vid nuvarande tidpunkt i många fall kan vara ur affärssynpunkt olämpligt. Där så är förhållandet, få arbetena i mer eller mindre hög grad karaktär av rena nödhjälpsarbeten. Härav torde följa, att därest arbetenas utförande på nuvarande tidpunkt kommer att förorsaka vederbörande verk viss merkostnad, som ur ekonomisk synpunkt icke kan anses försvarlig, denna merkostnad till lämplig del bör bestridas av medel från socialdepartementets anslag till bekämpande av arbetslösheten, och torde Kungl. Maj:t böra äga frihet att träffa avgörande i fråga om fördelningen av arbetskostnaderna mellan de båda anslagen. I den mån kostnaderna för arbetena utgå från arbetslöshetsanslaget, böra desamma icke belasta verkens kapitalkonton.

I de fall, där de arbeten, som här avses, i avsevärd grad kunna betraktas såsom nödhjälpsarbeten, torde, liksom vid övriga sådana arbeten i regel plägar ske, lägre arbetslöner än de i allmänhet vid verkens byggnader gällande böra tillämpas, ehuru frihet bör finnas att laga efter omständigheterna. Om en dylik reduktion av arbetslönerna vidtages, torde det i allmänhet vara ändamålsenligt, att arbetena anordnas genom arbetslöshetskommissionens förmedling. Huruvida så bör ske, synes emellertid kunna avgöras av vederbörande verk i samråd med kommissionen eller, om enighet därom ej kan vinnas, av Kungl. Maj:t.

Beträffande storleken av det anslag, som för ifrågavarande ändamål bör äskas, har jag efter samråd med cheferna för social- och finansdepartementen ansett detsamma böra bestämmas till 9,000,000 kronor, att utgå å tilläggsstat för år 1921.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels på tilläggsstat för år 1921 under titel »Utgifter för kapitalökning, statens affärsverksamhet» anvisa ett reservationsanslag av 9,000,000 kronor, att enligt Kungl. Maj:ts bestämmande användas för sådana arbeten vid telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk, vilka kunna påkallas för bekämpande av arbetslösheten;

dels ock, vid bifall till vad sålunda föreslagits, besluta, att de i förslaget till tilläggsstat för år 1921 bland inkomsterna under rubriken »Fast upplåning» upptagna lånemedel skola höjas med nyssnämnda belopp 9,000,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skulle avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Nils Adelgren.